

Eleonora Gonda-Soroczyńska

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

KONDYCJA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO W ROZWOJU MIEJSCOWOŚCI UZDROWISKOWEJ NA PRZYKŁADZIE SZCZAWNA-ZDROJU

Streszczenie: Mówiąc o determinantach rozwoju społeczno-ekonomicznego kraju, zwrócono uwagę na dolnośląskie uzdrowisko Szczawno-Zdrój. Turystyka uzdrowiskowa ma określony udział w tworzeniu globalnego produktu narodowego oraz kreowaniu miejsc pracy. Dysponuje potencjałem mogącym zmieniać struktury społeczne, gospodarkę oraz jakość życia. Sektor turystyczny coraz częściej jest tą dziedziną gospodarki, na której rozwój stawia coraz więcej państw. Przy ogólnym wzroście bezrobocia na świecie, sektor ten stanowi szansę rozwoju obszarów posiadających odpowiednie zasoby przyrodnicze i zróżnicowane atrakcje. Można pokusić się o stwierdzenie, iż uzdrowiska stanowią swoiste koło zamachowe lokalnej i regionalnej gospodarki oraz przykład dla rozwoju całego sektora usług turystycznych.

Słowa kluczowe: uzdrowisko, Szczawno-Zdrój, środowisko przyrodnicze, kondycja, rozwój.

1. Wstęp

Szczawno-Zdrój (5,6 tys. stałych mieszkańców) to jedno z najstarszych miast w regionie. Położone jest w południowo-zachodniej Polsce, na Dolnym Śląsku, w Sudetach Środkowych, na wysokości ok. 410 m n.p.m., u podnóża góry Chełmiec (869 m n.p.m.), najwyższego szczytu Gór Wałbrzyskich, w dolinie potoku Szczawnik. Od północnego zachodu graniczy z gminą Stare Bogaczowice, od północy i wschodu oraz południowego wschodu z Wałbrzychem, a od południowego zachodu z gminą Boguszów-Gorce. W kontekście urbanistycznym Szczawno-Zdrój można traktować jako przedmieścia Wałbrzycha, bezpośrednio graniczy bowiem z jego trzema dzielnicami. Miasteczko zostało sklasyfikowane jako uzdrowisko podgórskie¹. Do uzdrowisk podgórskich zaliczane są uzdrowiska położone na wysokości 200-400 m n.p.m.

¹ M., R. Łazarkowie, *Uzdrowiska w Europie. Teraźniejszość i rys historyczny*, Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej w Lublinie, Lublin 2007.

Pierwsze wzmianki o Szczawnie-Zdroju pochodzą z *Księgi Henrykowskiej* z roku 1221. Miejscowość nazywana była wówczas Solikowem. Pierwotnie była to osada polska, jednak napływ osadników niemieckich, którzy zdominowali populację mieszkańców, spowodował, że nazwa została zmieniona na Salzborn (od nazwiska braci, właścicieli wsi), potem na Salzbrunn, następnie na Ober Salzbrunn i w końcu, od 1935 roku, na Bad Salzbrunn. W 1945 roku miasto znalazło się w granicach Polski i administracyjnie do końca 1946 roku nosiło nazwę Solice-Zdrój. W 1947 roku zmieniono ją na obowiązującą do dnia dzisiejszego, tj. na Szczawno-Zdrój. Nazwa pochodzi od składnika wód leczniczych, które zawierają szczawy alkaliczne (związki litu, sodu, potasu, magnezu).

Szczawno-Zdrój uzyskało status uzdrowiska w roku 1798. Prawa miejskie zostały mu nadane w roku 1945. W powojennym okresie, już jako polskie miasto Szczawno-Zdrój nadal pełniło funkcję uzdrowiskową, ale na długie lata jego działalność zdominowana została gwałtownym rozwojem gospodarczym i rozrostem pobliskiego Wałbrzycha. Uzdrowisko jest jednym z najstarszych uzdrowisk na Dolnym Śląsku².

2. Walory terenu

Szczawno-Zdrój położone jest na pograniczu Gór Wałbrzyskich i Pogórza Wałbrzyskiego, w Sudetach Środkowych. To atrakcyjnie usytuowane miasto z bogatą szatą roślinną. Zalesione zbocza otaczających je wzniesień i dość głęboko wcięte doliny stanowią o atrakcyjności terenów widokowych i wypoczynkowych. Około 60% powierzchni zajmują tereny zielone: lasy, pastwiska i łąki oraz sady. Ukształtowanie powierzchni jest urozmaicone i tworzy interesujące kontrasty krajobrazowe. Szczawno-Zdrój osłonięte jest od porywistych wiatrów górą Chełmiec (869 m n.p.m.), od południowego-wschodu Górą Parkową, a wzniesienia Białego Kamienia i duże obszary leśne chronią uzdrowisko przed wiatrami wiejącymi od strony Wałbrzycha. Nawet w okresie prosperity Wałbrzycha, jako ośrodka zdominowanego przez przemysł wydobywczy i hutniczy, uzdrowisko nie było narażone na zanieczyszczenia dzięki korzystnemu usytuowaniu.

3. Czynniki lecznicze miejscowości uzdrowiskowej

Do czynników leczniczych miejscowości uzdrowiskowej zalicza się: naturalne surowce mineralne, takie jak wody mineralne, peloidy-torfy, gyntie, glinki lecznicze, oraz czynniki środowiskowe tj. środowisko przyrodnicze, krajobraz, klimat, lesistość terenu, środowisko kulturowe miejscowości i całego regionu, układ przestrzenny, występujące w nim uzdrowiskowe formy architektoniczne, wyróżniające obszar

² E. Skupień, *Szczawno-Zdrój*, cz. III, „Problemy Uzdrowiskowe” 1975, nr 4(92).

uzdrowiska od pozostałej części miejscowości³. W badaniach zwrócono uwagę na klimat, który określić można jako podgórski, lekko bodźcowy, łagodny i orzeźwiający. Posiada on cechy klimatu dolin i kotlin śródgórskich. Lato jest tu na ogół chłodne, o pogodzie zmiennej i nieregularnej, zima zaś niezbyt mroźna, łagodna, zbliżona do klimatu polskiego wybrzeża⁴. Właściwości lecznicze klimatu i mikroklimatu wynikają z jego wpływu na organizm ludzki. Warunki klimatyczne określane są indywidualnie dla każdego rodzaju ośrodka lecznictwa balneologicznego.

Właściwości lecznicze występujących w Szczawnie-Zdroju wód mineralnych były znane i wykorzystywane od kilku stuleci. Po raz pierwszy zbadał je i potwierdził nadworny lekarz Hochbergów Caspar Schwenckfeldt w 1598 roku. Poddał on badaniu wodę ze źródła znanego później jako „Górne” (obecnie noszące nazwę „Mieszko”). W 1790 r. na prawym brzegu Szczawnika odkryto źródło wody leczniczej „Młynarz” (nazwa wynika z usytuowania na posesji należącej do młynarza, co też upamiętniono młyńskimi kamieniami). Obecnie miejsce to znajduje się w Zakładzie Przyrodolecznictwa. Od roku 1816 z inicjatywy dr Augusta Zemplina rozpoczął się intensywny rozwój uzdrowiska. Wybudowano pensjonat, pijalnię wód mineralnych, teatr zdrojowy, pawilon dla orkiestry, rozpoczęto budowę założenia parkowego. Kolejne lata związane były również z rozwojem lecznictwa uzdrowskiego. Europejska sława uzdrowiska ściągała na leczenie wodami mineralnymi wiele sławnych osobistości. W 1818 roku podczas budowy hotelu (obecnie sanatorium „Korona Piastowska”) odkryto źródło „Korona” (obecnie „Dąbrówka”), które później przez wiele lat znajdowało się w piwnicy hotelu i wykorzystywano je jedynie do celów gospodarczych. Dopiero po dokonaniu analizy chemicznej przeznaczono je w 1879 roku do kuracji jako pitną. Źródło „Marta” („Fürstensteiner”) odkryto w 1904 roku podczas przebudowy budynku mieszkalnego przy obecnej ulicy Sienkiewicza. W latach 30. XX wieku uzdrowisko dwukrotnie zmieniało właściciela (w 1934 roku stało się własnością państwa niemieckiego). Nie miało to jednak wpływu na jego popularność i liczbę kuracjuszy.

Obecnie Szczawno-Zdrój ma cztery źródła wód mineralnych, których używa się do kuracji jako pitne. Są to: „Mieszko”, „Dąbrówka”, „Młynarz” oraz „Marta”. Do inhalacji wykorzystuje się wyłącznie wodę „Mieszko”. Do kąpieli leczniczych, które niekiedy stosuje się w schorzeniach alergicznych skóry, używane są mieszanki wszystkich wód mineralnych. Znaną wodę stołową „Anka” produkuje się także z mieszanki wszystkich wód mineralnych uzdrowiska. Skład chemiczny wód mineralnych pod względem jakościowym jest dla poszczególnych źródeł stały. Zmienia się natomiast stężenie składników w zależności od opadów i poziomu wody gruntowej. Woda „Mieszko” bogata jest w następujące składniki: kwaśny

---

³ E. Węclawowicz-Bilska, *Uzdrowiska polskie*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008.

⁴ T. Kozłowska-Szczęśna i in., *Szczawno-Zdrój*, [w:] *Bioklimat uzdrowisk polskich i możliwości jego wykorzystania w lecznictwie*, PAN, Warszawa 2002.

węglan sodu, kwaśny węglan rubidu, kwaśny węglan amonu, kwaśny węglan litu, chlorek sodu, siarczan sodu, siarczan potasu, kwaśny węglan wapnia, kwaśny węglan strontu, kwaśny węglan magnezu, kwaśny węglan żelaza, kwaśny węglan baru, ponadto krzemionki i wolny kwas węglowy. Woda „Dąbrówka” spośród wymienionych jonów nie zawiera kwaśnego węglanu baru. Posiada ona mniejsze stężenie jonów i wolnego dwutlenku węgla. Ogólna charakterystyka tych wód przedstawia się następująco: ze względu na zawartość bezwodnika kwasu węglowego oraz podanych składników wody te zaliczamy do szczaw alkalicznych, alkaliczno-ziemnych, siarczanowych i hipotonicznych. Wody „Dąbrówka” i „Młynarz” w odróżnieniu od wody „Mieszko” są szczawami lekko siarczanowymi. Żadna z mineralnych wód Szczawna-Zdroju nie należy do grupy solanek, jak to sugerowałyby poprzednia, nadana w 1945 roku nazwa uzdrowiska Solice.

4. Leczone schorzenia

Profile leczenia osób dorosłych stosowane w Szczawnie-Zdroju to: choroby układu oddechowego (laryngologiczne, astma, choroby alergiczne); choroby zawodowe, takie jak np. pylica-krzemica; choroby układu moczowego; choroby układu sercowo-naczyniowego; choroby układu trawiennego; choroby układu wydzielania wewnętrznego i przemiany materii; cukrzyca typ I i II; nerwice i zaburzenia psychosomatyczne. Profile leczenia dzieci to: choroby układu oddechowego (astma oskrzelowa, choroby alergiczne i laryngologiczne); choroby układu wydzielania wewnętrznego i przemiany materii; wady postawy.

Starannie zadbano o wysoką jakość świadczonych usług leczniczo-wypoczynkowych. Kuracjusze korzystają z najlepszej w Polsce bazy zabiegowej oraz profesjonalnej kadry medycznej. Goście mieszkają w komfortowych pokojach, m.in. w zabytkowym Domu Zdrojowym – dawnej rezydencji Hochbergów. Większość budynków uzdrowiskowych dostosowana jest do potrzeb osób niepełnosprawnych. Baza zabiegowa Zakładu Przyrodoleczniczego, który znajduje się obok parku i pijalni wód mineralnych przy ulicy Sienkiewicza 2 została doskonale wyposażona. Prowadzi się tu różnego rodzaju inhalacje, fizykoterapie, hydroterapię i masaże.

Woda „Mieszko” posiada najstarsze tradycje w dziedzinie wskazań leczniczych. Do niektórych z tych właściwości można zaliczyć: pobudzanie apetytu, usuwanie niewydolności żołądka i uwalnianie go od złych soków, pomoc przy zaflegmieniu, ułatwianie trawienia, usuwanie zaburzeń pracy nerek, usuwanie kamieni. Główne wskazania do leczenia wodą „Mieszko” to przewlekły i alergiczny nieżyt dróg oddechowych, rozedma płuc bez objawów niewydolności oddechowej i krążenia, stany po przebytych zapaleniu płuc, pylica płuc i dychawica oskrzelowa. Korzystny wpływ wody „Mieszko” obserwuje się także w przewlekłych niezycach żołądka, jelit i dróg żółciowych, głównie ze względu na dużą zawartość składników alkalicznych.

Źródło wody „Dąbrówka”, wytryskające w piwnicy sanatorium „Korona Piastowska”, cieszyło się dużym rozgłosem w latach 1880-1890. Woda „Dąbrówka” ma w odróżnieniu od „Mieszka” nieco niższe stężenie siarczanów, dlatego bardziej nadaje się do leczenia schorzeń urologicznych, jak kamica nerkowa, stany nieżytowe dróg moczowych, stany po zabiegach chirurgicznych pęcherza lub dróg moczowych. Najbardziej skutecznie działa ona w przypadku kamicy dróg moczowych. Kurację tą wodą stosuje się również w przypadku lekkiej postaci cukrzycy, jak również w otyłości i w skazie moczanowej.

Szczawę alkaliczną „Młynarz” stosuje się głównie w leczeniu schorzeń narządu pokarmowego, jak nieżyty przewlekłe żołądka, stany po przebytych wrzodzie żołądka lub dwunastnicy, w przewlekłych stanach zapalnych dróg żółciowych, przewlekłych nieżytach jelit, w chorobie kurczowej jelita grubego itp.

Wszystkie wyżej omówione wody mineralne to wody podziemne, zawierające co najmniej 1000 mg składników mineralnych w 1 decymetrze sześciennym. By wodę mineralną uznać za leczniczą, musi ona posiadać stały skład chemiczny, naturalną czystość pod względem chemicznym i mikrobiologicznym oraz odpowiednie stężenie zawartych w niej aktywnych składników biochemicznych, które wykazują działanie lecznicze udokumentowane klinicznie⁵.

5. Walory przyrodnicze

Wśród elementów środowiska przyrodniczego wpływających istotnie na lecznictwo uzdrowskie na szczególną uwagę zasługują: położenie nad poziomem morza, klimat, krajobraz, lesistość terenu⁶. Ważną rolę w krajobrazie miejsca leczenia i wypoczynku odgrywają duże powierzchnie zieleni, korzystnie wpływające na kuracjuszy i sprzyjające regeneracji sił.

Na terenie miasta znajdują się trzy parki: Park Zdrojowy, Park Szwedzki i Park Ułanów Legii Nadwiślańskiej. Park Zdrojowy i Park Szwedzki są utrzymane w stylu angielskim, z bogatą roślinnością rodzimą i aklimatyzowaną (ok. 180 gatunków), wśród której wiele drzew i krzewów to pomniki przyrody. Parki zostały urządzone na obszarze istniejącego tu masywu leśnego – lasu liściastego, ze znaczną przewagą drzew bukowych. Występują tam również cenne gatunki obce, takie jak: cypryśnik błotny, skrzydłorzech kaukaski, modrzewnik chiński, miłorząb dwuklapowy, jodła grecka, jodła kalifornijska, buki zwyczajne, żywotniki, cyprysiki, jałowce, forsycje. Parki szczawieńskie, Park Szwedzki i Zdrojowy, należą do największych i najpiękniejszych parków w Polsce. Rośnie w nich bardzo dużo gatunków kwiatów, krzewów i drzew egzotycznych, rzadko spotykanych w Polsce nawet w ogrodach botanicznych. Stanowią one przepiękne ciągi spacerowe zarówno wiosną, jak i zimą. Odgrywają one istotną rolę w tworzeniu specyficznego mikroklimatu, nie tylko dla

⁵ E. Węclawowicz-Bilska, wyd. cyt.

⁶ Tamże.

kuracjuszy i wczasowiczów, ale również dla mieszkańców Szczawna i najbliższych okolic. Na szczególną uwagę w obu parkach zasługują różaneczniki i azalie. W lasach i parkach można spotkać kreta, jeża, kunę, łasicę, wiewiórkę, zającą, sarnę oraz takie ptaki jak: wróble, gołębie, szpaki, sowy, słowiki, skowronki, dzięcioły, kukulki, a nawet jastrzębie. Park Zdrojowy i Park Szwedzki powstały jako założenia krajobrazowo-naturalistyczne. Obecnie Parkowi Zdrojowemu jest przywracany pierwotny charakter.

Park Szwedzki zajmuje powierzchnię ok. 14 ha. Został on założony w drugiej połowie XIX wieku na terenie rozległych łąk. Teren parku znajduje się w mieszkalno-rekreacyjnej, zachodniej części miasta. Z trzech stron jego granicami są ulice. Po zachodniej stronie park naturalnie łączy się z rozległymi łąkami. Teren parku charakteryzuje się średnio zróżnicowaną rzeźbą terenu. Główna, płaska część parku leży po wschodniej stronie. W tym parku znajdują się dwa niewielkie stawy. Dalej teren wznosi się łagodnie w kierunku zachodnim.

Park Zdrojowy im. Henryka Wieniawskiego jest usytuowany na zachodnim i południowym stoku góry Stróżek. Początki parku sięgają 1812 r., kiedy to z inicjatywy dr. Augusta Zemplina powstał pasaż spacerowy – obecna aleja lipowa. Pierwotne założenie parkowe z czasem się rozrosło. Od II połowy XIX w. park zaczął nabierać charakteru krajobrazowo-naturalistycznego. Park ten ma bardzo ładną rzeźbę terenu i bardzo bogatą roślinność. Rosną w nim: modrzew chiński, żywotnik wschodni, platan kolonisty, tulipanowce amerykańskie, klony palmowe, jesion amerykański oraz drzewa magnolii. W Parku Zdrojowym ufundowany został i odsłonięty w 1966 roku pierwszy w Polsce pomnik Henryka Wieniawskiego. Znajduje się tam również muszla koncertowa powstała u schyłku XIX wieku. Wyróżnia się ona wysoką podmurówką, co pozwala nawet z oddali usłyszeć koncertujących. Na terenie Parku Zdrojowego znajduje się ścieżka zdrowia.

W Szczawnie-Zdroju istotny element stanowi Wzgórze Gedymina. Na nim, na rozległych łąkach były urządzone słynne w Europie pola golfowe (1822 r.) na wysokości 520 m n.p.m. Wybudowano tam restaurację, a potem dobudowano wieżę widokową i skocznię narciarską, na której jeszcze w 1952 roku odbywały się zawody narciarskie. Na wzgórzu znajdował się również tor saneczkarski. Skocznia wraz z piękną restauracją niestety nie przetrwała do chwili obecnej, a wieża widokowa stanowi ruinę. Na tym wzgórzu znajduje się zbiornik wody, który w przeszłości zabezpieczał wodę gospodarczą dla uzdrowiska. Miasto powinno dostrzec wyjątkowy potencjał tego miejsca i przywrócić mu zagospodarowanie i świetność z lat 50.

Szczawno-Zdrój posiada również pięknie urządzone korty tenisowe przy ulicy Ofiar Katyńskich. Korzystają z nich kuracjusze, mieszkańcy Szczawna i zrzeszone kluby sportowe. Przy ulicy Mickiewicza 5 znajduje się basen kąpielowy, który jest otwarty tylko w sezonie letnim. Atrakcją uzdrowiska stanowi także sama góra Chełmiec. Przyciąga ona turystów wieżą widokową w kształcie ruin zamczyska, ze schroniskiem i gospodą. Z tarasu podziwiać można: Góry Sowie, Śnieżkę oraz Ślężę. Planowane jest odtworzenie dawnego kształtu wieży wraz z kawiarnią. Na szczycie Chełmca znajduje się także krzyż milenijny, który jest celem pielgrzymek.

Lasy i łąki Szczawna-Zdroju zajmują ponad połowę miejskiej powierzchni. Zielona sceneria stworzona przez naturę służy mieszkańcom i turystom. To także wymarzone tereny dla amatorów kolarstwa górskiego. Na terenie miasta wytyczono ok. 100 km tras rowerowych o różnym stopniu trudności. Znaczący jest wpływ estetyki otoczenia na warunki leczenia uzdrowiskowego i wypoczynku. Istotne jest zapewnienie kuracjom możliwości przebywania w środowisku odmiennie kształtowanym, aniżeli przestrzeń ich stałego miejsca zamieszkania.

6. Wpływ środowiska przyrodniczego na rozwój społeczno-gospodarczy Szczawna-Zdroju

Środowisko przyrodnicze Szczawna-Zdroju decyduje o możliwościach i ograniczeniach jego rozwoju społeczno-gospodarczego. Turystyka uzdrowiskowa uzależniona jest bezpośrednio od elementów je tworzących i posiada określony udział w tworzeniu globalnego produktu narodowego oraz w kreowaniu miejsc pracy. Dysponuje potencjałem mogącym zmieniać struktury społeczne, gospodarkę oraz jakość życia. Sektor turystyczny, szeroko pojmowany, jest tą dziedziną gospodarki, na której rozwój stawia coraz więcej państw. Włodarzom Szczawna-Zdroju również bardzo zależy na poprawie jakości i ilości usług turystycznych. Odpowiednio wykorzystując zasoby przyrodnicze, można zmniejszyć bezrobocie w mieście.

Można pokusić się o stwierdzenie, iż uzdrowiska stanowią swoiste koło zamachowe lokalnej i regionalnej gospodarki oraz przykład dla rozwoju całego sektora usług turystycznych. Stan środowiska naturalnego, ilość i jakość złóż występujących na badanym terenie warunkują istnienie uzdrowiska i spełnianie norm warunkujących jego utrzymanie. Dlatego tak ważna jest o dbałość o jego jakość. Zależy ona i zależeć będzie w przyszłości od odpowiedniego stopnia chłonności turystycznej, zwłaszcza obszarów znajdujących się pod ochroną (w samej miejscowości uzdrowiskowej jak również nieopodal niej). Parametr ten winien zabezpieczać teren przed dewastacją środowiska naturalnego. W środowisku tym przebywają kuracjusze i turyści, a miejscowość uzdrowiskowa winna zapewnić im właściwe warunki terapii i wypoczynku, umożliwić jak najpełniejsze korzystanie z walorów przyrodniczych, terapeutycznych, krajobrazowych i architektonicznych. Jeżeli zostaną one odpowiednio ochronione, stanowiąc będą cenny element dla przyszłych pokoleń, a samo uzdrowisko będzie miało szansę przetrwania i właściwego funkcjonowania.

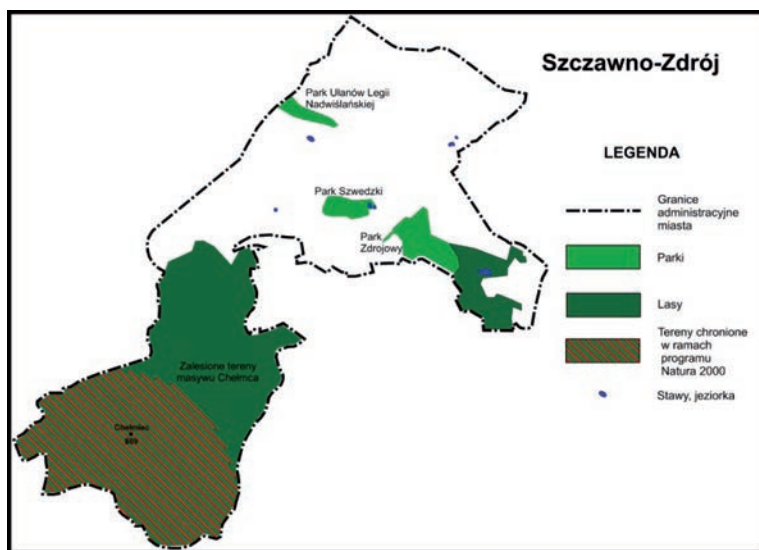
Środowisko przyrodnicze znacząco wpływa także na rozwój społeczno-gospodarczy uzdrowiska. W rozwoju tym turystyka uzdrowiskowa zależna jest od atrakcyjności środowiska biotycznego i abiotycznego. Obiekty użyteczności publicznej, wchodzące w skład infrastruktury turystycznej, a podnoszące efektywność gospodarowania, zaliczane do abiotycznej części środowiska, wpływają na zwiększenie wpływów ekonomicznych z turystyki. Ich przewidywana wielkość winna uwzględnić przede wszystkim możliwości i występujący potencjał turystyczny.

W Szczawnie-Zdroju ciągły rozwój urbanizacji i dominacja cech wynikających z funkcji mieszkalnej stwarzają ograniczenia dla optymalnego funkcjonowania lecznictwa uzdrowiskowego. Nadal funkcja mieszkalna dominuje nad funkcją uzdrowiskową. Występujący w Szczawnie-Zdroju ogromny potencjał uzdrowiskowy te proporcje winien zmienić. Władze miasta, zarządzający uzdrowiskami, turyści i kuracjusze nie zawsze mają pełną świadomość bezcennej wartości środowiska naturalnego, stanowiącej ów potencjał. Podmioty te winny znać problemy środowiska i świadomie działać w zakresie jego ochrony i rozwoju.

Ciągły rozwój turystyki uzdrowiskowej w Szczawnie-Zdroju przyczynia się do korzystnych skutków gospodarczych. Musi on jednak przebiegać w granicach wynikających z ochrony przestrzeni turystycznej (uwzględniającej ograniczanie wytwarzania i emisji hałasu, usuwanie zanieczyszczeń powietrza i wód, ochronę flory i fauny, tworzenie rezerwatów, obszarów chronionego krajobrazu, parków krajobrazowych, parków narodowych, ochronę pomników przyrody, ograniczanie ruchu turystycznego do dopuszczalnej chłonności turystycznej).

7. Obszar Natura 2000 o szczególnym znaczeniu

Badając środowisko przyrodnicze Szczawna-Zdroju, zwrócono uwagę na obszar Natura 2000. Obejmuje on szczytowe partie masywu Chełmca o powierzchni 378,5 ha. Teren ten w całości pokryty jest lasami liściastymi. Na północnych stokach góry

Rys. 1. Enklawy zieleni Szczawna-Zdroju wraz ze wskazaniem obszaru Natura 2000

utworzyły się rumowiska i piargi, porośnięte jaworzynami i żyzną buczyną. Chełmiec jest reliktem dawnego wulkanizmu. Nagromadzona tuż pod powierzchnią ziemi lava, zastygając, utworzyła stożek, który dziś stanowi trzon masywu. Obszar ma szczególne znaczenie dla zachowania jaworzyn miesięcznicowych w Sudetach. Jest także istotny dla ochrony ptaków (aż pięciu gatunków: dzięcioła czarnego, dzięcioła zielonosiwego, muchołówki małej, puchacza, sóweczki). Główne siedliska flory to: kwaśne buczyny, żyzne buczyny, jaworzyny i lasy klonowo-lipowe.

8. Liczba kuracjuszy jednym z czynników warunkujących popularność uzdrowiska

Trudno jest ustalić liczbę kuracjuszy we wczesnym okresie funkcjonowania omawianego uzdrowiska. Historyczne zapiski dokumentują, że cieszyło się ono znaczną, ciągle rosnącą popularnością i już w latach 20. XIX wieku przybywało tu rocznie do tysiąca kuracjuszy. W latach 40. XIX wieku liczba kuracjuszy przekraczała już 2 tys. osób rocznie. W latach 1898 i 1906 powstały nowe zakłady przyrodolecznicze, co przyczyniło się do wzrostu liczby kuracjuszy do blisko 7 tys. rocznie. W okresie międzywojennym statystyki uzdrowskie zanotowały przyjezdnych z 40 krajów świata.

Po II wojnie światowej rozpoczął się nowy etap rozwoju uzdrowiska. W połowie lat 50. ubiegłego wieku w Szczawnie-Zdroju było ponad 1000 miejsc w 11 sanatoriach i blisko 2000 w domach wczasowych. W latach 60. leczyło się tu rocznie ponad 20 tys. osób. Statystykę liczby kuracjuszy i osobodni leczenia ostatnich 15 lat obrazuje tab. 1.

Tabela 1. Liczba kuracjuszy i osobodni leczenia w Szczawnie-Zdroju w latach 1995-2009

Szpital uzdrowski, sanatorium uzdrowskie, uzdrowski zakład przyrodoleczniczy, przychodnia uzdrowska	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kuracjusze leczenia stacjonarnie	16 337	15 948	16 359	18 515	14 244	12 811	14 045	16 229	14 331	16 065	19 717	(.)	(.)	18 728	19 612
Osobodni leczenia	305 556	302 146	302 856	321 996	276 644	291 763	292 005	261 625	294 050	236 014	241 017	(.)	(.)	260 249	270 007

(.) Brak danych GUS

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

9. Podsumowanie

Mówiąc o determinantach rozwoju społeczno-ekonomicznego kraju, nie sposób nie zwrócić uwagi na miejscowości uzdrowiskowe w Polsce, ośrodki zarówno miejskie, jak i wiejskie. To w nich w sposób szczególny środowisko przyrodnicze decyduje o możliwościach i ograniczeniach rozwoju. Niezmiernie ważna jest kondycja tego środowiska. Turystyka uzdrowiskowa ma określony udział w tworzeniu globalnego produktu narodowego oraz kreowaniu miejsc pracy⁷. Dysponuje potencjałem mogącym zmieniać struktury społeczne, gospodarkę oraz jakość życia. Sektor turystyczny coraz częściej jest tą dziedziną gospodarki, na której rozwój stawiają państwa. Przy ogólnym wzroście bezrobocia na świecie, sektor ten stanowi szansę rozwoju obszarów posiadających odpowiednie zasoby przyrodnicze i zróżnicowane atrakcje.

10. Wnioski końcowe

- Turystyka uzdrowiskowa ma określony udział w tworzeniu globalnego produktu narodowego oraz kreowaniu miejsc pracy.
- Stan środowiska przyrodniczego wpływa na kondycję uzdrowiska.
- W uzdrowisku ważnym aspektem poprawy konkurencyjności jest traktowanie turystyki uzdrowiskowej jako czynnika rozwoju.
- W rozwoju uzdrowisk podstawowym elementem jest nieskażone środowisko naturalne, odpowiedni klimat i lecznicze wody mineralne.
- Środowisko naturalne miejscowości uzdrowiskowej (zarówno wsi, jak i miasta) jest jednym z podstawowych czynników decydujących o jego kondycji.
- W uzdrowisku w sposób szczególny należy zadbać o jak najbardziej naturalne formy flory i fauny.
- Uzdrowiska stanowią swoiste koło zamachowe lokalnej i regionalnej gospodarki oraz przykład dla rozwoju całego sektora usług turystycznych⁸.

Literatura

Gaworecki W., *Turystyka*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003.

Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., *Przestrzeń gościnną – kilka uwag o konkurencyjności regionów*, [w:] G. Gołębki (red.), *Turystyka, jako czynnik wzrostu konkurencyjności regionów w dobie globalizacji*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008.

Kozłowska-Szczęśna T. i in., *Szczawno-Zdrój*, [w:] *Bioklimat uzdrowisk polskich i możliwości jego wykorzystania w lecznictwie*, PAN, Warszawa 2002.

---

⁷ W. Gaworecki, *Turystyka*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003.

⁸ J. Kaczmarek, A. Stasiak, B. Włodarczyk, *Przestrzeń gościnną – kilka uwag o konkurencyjności regionów*, [w:] G. Gołębki (red.), *Turystyka, jako czynnik wzrostu konkurencyjności regionów w dobie globalizacji*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2008, s. 136-151.

Łazarkowie M., R., *Uzdrowiska w Europie. Teraźniejszość i rys historyczny*, Wydawnictwo Akademickie Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej w Lublinie, Lublin 2007.

Skupień E., Szczawno-Zdrój, cz. III, „Problemy Uzdrowiskowe” 1975, nr 4(92).

Węclawowicz-Bilska E., *Uzdrowiska polskie*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008.

THE CONDITION OF THE NATURAL ENVIRONMENT IN THE DEVELOPMENT OF A SPA TOWN – THE CASE OF SZCZAWNO-ZDRÓJ

Summary: When discussing the determinants of the socioeconomic growth of Poland, special attention has been dedicated to the Szczawno-Zdrój spa. The natural environment of Szczawno-Zdrój was the subject of detailed research as an important determinant of the possibilities and restraints regarding the town's growth. The condition of the natural environment is crucial. Spa tourism provides a specific contribution to the global domestic product and opens up new job possibilities. It has the potential to change social structures, influence the economy and improve the quality of life. An increasing number of countries choose to support the development of the tourist sector, in its general sense. In a time when unemployment in the world is on the rise, the tourist sector is an opportunity for the development of areas with the necessary natural resources and different attractions. One might say that spa towns serve as a flywheel for local and regional economy, and as a good example for the development of the whole tourist sector.

Keywords: spa resort, Szczawno-Zdrój, natural environment, condition, development.